

Türk ve Slav Kültüründe Siyah Renk

Behiye Asude Özcan *

ORCID: 0000-0002-2425-1360

Öz

Renkler gözümüzün alabildiği her yerdedir ve çeşitlilikleri sayesinde hayatımızı sıradanlıktan çıkararak farklı bir anlam katar. Kişilik analizinde yararlanılan, duygu ve düşünceleri daha rahat aktarmayı sağlayan, insan fizyolojisi ve psikolojisi üzerinde olumlu ve olumsuz etkilere sahip olan renkler, kültürün de vazgeçilmez bir parçasıdır. Eski zamanlardan itibaren toplumların kültüründe renklerin çeşitli çağrışımlar yaptığı ve sembolik anlamlara sahip olduğu bilinmektedir. Renk algısına bağlı olarak yapılan bu çağrışımlar ve renklerin sembolize ettiği anlamlar yaşam biçimi, dil, din, oluşturan unsurlarda önemli bir rol oynamış ve toplumların düşünce yapıları, tercihleri, alışkanlıkları, korkuları ya da yasak olarak kabul ettikleri normlar hakkında fikir sahibi olabilmek açısından kılavuz vazifesi görmüştür. Ancak her kültürde renkler her zaman aynı anlamları taşımaz ya da aynı çağrışımları yapmaz. Her kültür için renk, içinde farklı anlamlar barındıran bir kavramdır. Bu makalede Slav ve Türk halklarının kültüründe 'siyah renk' kavramının karşılaştırmalı analizi sunulmuş ve yapılan çalışmaya dayanarak siyah renkle ilgili bazı özelliklerin her iki kültürde de benzerlik gösterdiği, bazı özelliklerin ise bir kültürde olduğu, ancak diğer kültürde yer almadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Renk, kültür, çağrışım, sembolik anlam

Gönderme Tarihi: 11/11/2018

Kabul Tarihi:10/12/2018

* İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mütercim Tercümanlık Rusça Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi E-Posta: ozcanb.asude@gmail.com

Black Color in Turkic and Slavic Culture

Abstract

Colors are everywhere as far as the eye can see and due to their diversity they bring our lives of the ordinary and give different meaning to it. Colors, which are used in character analysis of human beings, enable to convey feelings and thoughts more easily, have positive and negative effects on psychology and physiology are also an irreplaceable part of the culture. From ancient times, it is known that colors evoke various associations and have symbolic meanings in the culture of societies. These associations which arise depending on color perception and the meanings that the colors symbolize have played an important role in the lifestyle, language, religion, customs and traditions, beliefs, material and moral values, in other words, in culture-making elements and served as a guide in terms of having an opinion about mentality, preferences, habits, fears of societies or norms that are accepted as prohibited. But in every culture, colors do not always have the same meanings or evoke the same associations. Color for each culture is a concept, which contains different meanings. This article makes a comparative analysis of the concept of 'black color' in the cultures of Slavic and Turkic people. Based on the study, we came to conclusion that some features of black color resemble in both cultures and some features exist in one culture but not in the other.

Keywords: Color, culture, association, symbolic meaning

Received Date: 11/11/2018

Accepted Date: 10/12/2018

Черный цвет в славянской и тюркской культурах

Резюме

Цвета есть повсюду, насколько может видеть глаз и благодаря их разнообразию, они выводят нашу жизнь из обыденности и придают ей иной смысл. Цвета, которые используются в анализе характера человека, облегчают передачу чувств и мыслей и оказывают положительное и отрицательное влияние на физиологию и психологию, также являются незаменимой частью культуры. С древних времен известно, что цвета вызывают различные ассоциации и имеют символические значения в культуре обществ. Эти ассоциации, возникающие в зависимости от восприятия цветов и значения, символизирующие цвета, сыграли важную роль в образе жизни, языке, религии, обычаях, традициях, верованиях, моральных и материальных ценностях, то есть в элементах, составляющих культуру, и послужили руководством к созданию мнения о менталитете, предпочтениях, привычках, страхах обществ или нормах, которые принимаются как запрещенные. Однако в каждой культуре цвета не всегда имеют одинаковые значения или вызывают одни и те же ассоциации. Цвет, для каждой культуры - понятие, которое содержит разные значения. В данной статье дан сопоставительный анализ концепта «черный цвет» в культурах славянского и тюркского народов. На основании проделанной работы мы пришли к выводу, что некоторые особенности черного цвета имеют сходство в обоих культурах, а некоторые особенности существуют в одной культуре и отсутствуют в другой культуре.

Ключевые слова: цвет, культура, ассоциация, символическое значение

Получено: 11/11/2018

Принято: 10/12/2018

Giriş

Her renk insan algısı üzerinde farklı çağrışımlar yapar ve kültüre bağlı olarak farklı anlamlar içerir. Örneğin kırmızı renk aşk, öfke, ateş ve kan; sarı renk zeka, hastalık, hüznün ve sonbahar; yeşil renk huzur, bahar ve tazelik; mavi renk gökyüzü, barış ve sükûnet; beyaz renk masumiyet ve saflık ile çağrışım yaparken; kırmızı renk Çin’de iyi şans ve mutluluk, Güney Afrika’da yas; sarı renk Japonya’da cesaret ve hayat, Polonya’da kraliyet; yeşil renk İsrail’de kötü haber, Suudi Arabistan’da prestij ve zenginlik; mavi renk Kore’de yas, ABD’de bağımlılık, güven ve otorite; beyaz renk ise Asya ülkelerinde yas, Hindistan’da ise aşırı mutluluk¹ anlamlarına gelir. Diğer renkler insan zihninde en azından bir olumlu çağrışım yaparken siyah renk, ölüm, kötülük, keder, yas, büyü ve uğursuzluk gibi genel olarak olumsuz çağrışımlar yapar ve çoğu kültürde olumsuz anlamlara sahiptir. Siyah renk ayrıca tüm canlıların hayatlarını idame ettirebilmeleri için gerekli bir yaşam kaynağı olan ışığı emerek etkisiz hale getirir. Boğucudur, insanda korku ve panik hissinin oluşmasına yol açar, depresyon ve karamsarlığa sürükler. Ancak tüm aksi karakterine rağmen, bu rengin her zaman iç karartıcı özelliklere sahip olmadığı, sanılanın aksine bazı olumlu anlamlar da içerdiği gözlenmiş, çalışmada onlar üzerinde de durulmuştur.

Türk ve Slav Kültüründe Siyah Rengin Anlamı

“En başta Tanrı, yeryüzü ve gökyüzünü yarattı. Yeryüzü boş ve uçsuz bucaksızdı ve enginler karanlıkla kaplıydı. Tanrı’nın ruhu suların üzerinde geziniyordu ve Tanrı, ‘ışık olsun’ dedi ve ışık oldu. Tanrı ışığın iyi olduğunu anladı ve onu karanlıktan ayırdı”.² Yaratılış kitabının (Книга Бытие) ilk dört satırına göre dünyanın oluşumu sırasında, yeryüzünde daha hayat yokken karanlık yeryüzüne hakimdi. Ancak karanlıkta yaşamak mümkün değildi ve yaşamın başlayabilmesi için ışık gerekiyordu. Işığa olan ihtiyaç diğer renklerin oluşmasını sağlamış ve böylece diğer renkler ortaya çıkmıştır. Her ne kadar daha sonra diğer renkler oluşsa da siyah rengin başlangıçtan beri var olan ilk renk ve diğer renklerin kaynağı olduğunu belirtmek mümkündür.

İyi ve kötü kavramları her mitoloji, kültür ve dinde var olan temel kavramlar olup, insanları kategorize etmiş, tanrılar, ruhlar, melekler, şeytan, büyü gibi olgularla sembolize edilmiştir. Renkler açısından bu kavramlar ele alındığında kavramlar kadar birbirine karşıt beyaz rengin iyiliği, siyah rengin ise kötülüğü simgelediği ileri sürülebilir.

¹ Vural Çekinmez, “Farklı Kültürlerde Renklerin Anlamları”, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 8-9-10-12-13 file:///C:/Users/Asd/Downloads/dokculturanandcolor02082010%20(7).pdf ,(14.10. 2018).

² https://www.bibleonline.ru/bible/rus/01/01/ ,(12.07. 2018).

Beyaz rengin iyilik, siyah rengin ise kötülük ile simgelendiği örneklerden ilki mitolojik Tanrılardır. Yeraltı dünyasının efendisi, insanlara kızamık, tifo gibi salgın hastalıklar ve başka felaketler gönderen, istediklerini vermedikleri takdirde insanları öldüren, bu yüzden kendisine kurbanların sunulduğu, yeraltında kara çamurdan yapılmış bir sarayda oturan, gözleri ve kaşları kömür gibi kara, Türk mitolojisinin kötülük tanrısı Erlik³ ve hemen hemen onunla aynı özelliklere sahip, insanlara uğursuzluk ve bela getiren, salgın hastalıklar gönderen, açlığa sebep olan Slav mitolojisinin kötülük tanrısı Chernobog⁴ siyah renk ile simgelenirken; göklerde yaşayan, beyaz giysiler giyen, uzun sakallı ihtiyar görünümündeki Slav mitolojisinin mutluluk, ışık ve iyilik tanrısı Belobog⁵ ise beyaz renk ile simgelenir. Ancak Belobog'dan farklı olarak hava durumunu düzenlediği, verimliliği ve doğurganlığı artırdığı kabul edilen, gökyüzünün hakimi, Türk mitolojisinin iyilik tanrısı Ülgen⁶ mavi renk ile simgelenir.

Hayırlı bir sonuç elde etmek ya da şifa kazanmak için yapılan, her türlü iyi niyete hizmet eden, Tanrı, melekler ve azizlerden istenen büyü, ak büyü; kişinin işlerinin kötü gitmesi, sağlığının bozulması, sevdiğinden ayrılması, evinde bereket olmaması vb. amacıyla karanlık güçler, şeytan ya da cinlerden medet umularak yapılan büyü ise kara büyü olarak adlandırılır.

İnsanları Allah yolundan saptıran, onları günah işlemeye teşvik eden, kötülüğün ve günahın ilk akla gelen sembolü şeytan siyah renk ile; iyiliğin ve temizliğin simgesi melekler ise beyaz renk ile tasvir edilir. Şeytanın siyah renkte olması sadece beyaz meleklerden ileri gelmez. Kuranda bazı hadislerde şeytan, siyah renkli hayvanlar ile ilişkilendirilmiş ve şeytanın siyah renkli köpek ve koyunların şekline büründüğü belirtilmiştir. Slav halk inancında ise karganın kötü, şeytana özgü bir ruh taşıdığı, karganın siyah renkte olmasının şeytanın onu yaratmasından kaynaklandığı ve şeytanın karga⁷ ve karga dışında siyah keçi, koyun, kedi ve kırmızı gözleri olan siyah kuş şekline büründüğüne dair inanışlar da mevcuttur.⁸ Siyah renk sadece karanlığın, kötülüğün, şeytanın değil, ölümün de rengidir. Bazı hayvanların çıkardıkları sesleri, her zamankinden farklı davranışları ya da sadece

³ Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler I.Cilt, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII.Dizi, sy.51² (1998): 404-405-406.

⁴ Olga Kryuçkova, Slavyanskiye Bogi, Duhi, Geroi Bilin. İllustrirovannaya Entsiklopediya, Litres: 2014, 71, <https://www.twirpx.com/file/1537192/>, (18.07.2018).

⁵ Kryuçkova, Slavyanskiye Bogi, Duhi, Geroi Bilin, 7-8.

⁶ Deniz Karakurt, Türk Mitoloji Ansiklopedisi Açıklamalı – Resimli, Türk Söylence Sözlüğü, E-kitap, 2012, 790.

<https://www.academia.edu/people/search?utf8=%E2%9C%93&q=t%C3%BCrk+mitoloji+tanr%C4%B1lar%C4%B1>, (12.09. 2018).

⁷ Aleksandr Gura, Simvolika jivotnih v slavyanskoy narodnoy traditsii, Moskva: İndrik, 1997, 532.

⁸ Olga Belova, ‘‘Cherniy Tsvet’’, Slavyanskije drevnosti 5, Rossiyskaya akademiya nauk, İnstytut slavyanovedeniye, Etnolingvisticheskiy Slovar pod obshey redaktsiyey N.İ.Tolstogo, Moskva: Mejdunarodniye otnosheniye, 2012, 516.

Özcan

renkleri ile yakın zamanda gerçekleşecek bir ölümün habercisi olduklarına inanılmaktadır. Slav halk inanışına göre izbenin penceresinden bakan siyah bir inek o evden birinin öleceğine işarettir. Ağzında siyah bir leke ile doğmuş tayı ise o yaz bitmeden kurdun yiyeceğine inanılır.⁹ Anadolu'da ise uzun uzun, sabaha karşı ya da geceleyin uluyan köpek¹⁰; birdenbire değişen ya da sahibinden uzaklaşan öküz, inek, koyun¹¹; sürekli, eve yakın yerde ya da kapıda öten karga¹²; ön ayaklarıyla yeri kazan ve kişneyen, bulunduğu yerde yersiz tepinen at¹³; sabah vakti dışında bir vakitte öten horoz¹⁴ ölümü işaret eder. Ancak Anadolu'da ölümü çağrıştıran hayvanlar ile ilgili verilen bilgiler genel olup, Slav halk inanışında belirttiğimiz gibi siyah renge ait detaylar mevcut değildir.

Siyah renkli bazı hayvanların aynı zamanda kindar ve uğursuz oldukları düşünülür. Anadolu'da kara bir yılanın öldürülmesi durumunda yılanın eşinin, yılanı öldüren kimseye musallat olduğu ve onu öldürerek intikamını aldığına dair efsaneler yaygındır.¹⁵ Kötü güçler, kara büyü ve şeytanla çağrışım yapması sebebiyle yoldan geçen siyah renkli bir kedinin Ruslarda ve Türklere uğursuzluk getirdiğine dair batıl inanç vardır. Kediden başka Slav halk inanışında inşaat alanındaki siyah karıncalarla dolu karınca yuvasının (Hutsullar¹⁶), siyah örümceğin (Banat Bulgarları) uğursuzluk getireceğine¹⁷; yıl içinde ilk kez görülen (Sırbistan) ya da ilk olarak dünyaya gelen kara koyun yüzünden (Hırvatistan, Lika) o yılın kötü ve şanssız geçeceğine; düğün trenini siyah atla karşılaşmanın ise kısırlığa neden olacağına (Çek Cumhuriyeti) inanılır.¹⁸

Siyah renkli bazı hayvanlar her ne kadar ölüm ve uğursuzluk sembolü olarak kabul edilseler de Slav halkları arasında bazı hastalıkların tedavisinde bu hayvanlar kullanılır. Boğmaca tedavisinde içeceğin içine siyah bir boncuk konur (Makedonya), baş ağrısı için siyah tavuk tüyleri

⁹ Olga Belova, "Cherniy Tsvet v kartine mira slavyanskikh narodov", Rossiyskaya akademiya nauk, Slavyanovedeniye, sy: 6 (2009): 36.

¹⁰ Sedat Veyis Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, sy. 218 (1971): 16.

¹¹ Sedat Veyis Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, 17.

¹² Sedat Veyis Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, 20.

¹³ Sedat Veyis Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, 17.

¹⁴ Sedat Veyis Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, 18.

¹⁵ Sinan, Gönen, "Efsanelerde Kara Renginin Görünümü", Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sy. 17 (2005): 227.

¹⁶ Karpat Dağları'nda Hutsul bölgesinde yaşayan Ukraynalı, dağlı, etnik bir grup. <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CH%5CU%5CHutsuls.htm>, (16.10.2018).

¹⁷ Olga Belova, "Cherniy tsvet", Slavyanskiye drevnosti 5, Rossiyskaya akademiya nauk, Institut slavyanovedeniye, Etnolingvisticheskiy Slovar pod obshey redaksiyey N.İ.Tolstogo, Moskva: Mejdunarodniye otnosheniye, 2012, 514

¹⁸ Tolstoy N.İ., "Beliy tsvet", Slavyanskiye drevnosti 1, Rossiyskaya akademiya nauk, Institut slavyanovedeniya i Balkanistiki, Moskva: Mejdunarodniye otnosheniye, 1995, 152.

kullanılır (Bulgaristan, Sırbistan), tavukkarası tedavisinde siyah tavuk yumurtası gözlere ovarak sürülür (Belarus), yüksek ateşi gidermek için siyah domuzun karaciğeri yenir (Ukrayna) ya da siyah ineğin kışının yıkandığı su kullanılır (Rusya Ryazan), fitik tedavisinde (Sırbistan) ve diş ağrısı için (Hırvatistan) siyah salyangoz kullanılır, ayrıca siyah salyangoz hastalıklardan korunmak için tene sürülür (Slovenya).¹⁹

Siyah, aynı zamanda matem rengidir. Eski Türk kültüründe matem göstergesi olarak ağırlıklı olarak siyah, siyah rengin yanı sıra beyaz ve kızıl renklerinin de kullanıldığı görülür. Dede Korkut'ta Beyrek'in ölüm haberi geldiği zaman matem göstergesi olarak yedi kız kardeşi, nişanlısı ve yoldaşları beyaz renkli kıyafetlerini çıkartıp, siyah renkli kıyafetler giyer.²⁰

Kazak kadını kocası öldüğünde siyah giyinir, kızı ise beyaz elbise giyer, kırmızı şapka takar.²¹ Ölü çadırı beyaz olur ve Kurbanali'nin belirttiği üzere (1910:492) ölen genç biri ise kızıl renkli, yaşlı ise beyaz, orta yaşlı ise bir tarafı siyah ve bir tarafı kızıl renkli alem bağlanır.²²

Kırgızlarda ölen kişinin eşinin üzerindeki ziynet ve süs eşyaları çıkarılır, kadının örgülü saçları açılır, siyah elbise giydirilip, omuzlarına siyah bir kemzel²³ verilir.²⁴

Tatar Türklerinde ise yas rengi beyazdır. Kırgız ve Kazaklardan farklı olarak siyah renkli kıyafetlerle asla yas tutulmaz. İstisna olarak sadece Astrahan Tatarlarında kadınlar, siyah elbise giyerek yas tutar ve bir yıla yakın bir süre düğün gibi eğlenceli yerlere gitmez.²⁵

Azerbaycan'da kadınlar yas süresince siyah elbiseler giyip, siyah başörtüsü takar. Bayram günü yas gününe denk gelirse 'kara bayram' olarak adlandırılır.²⁶

---

¹⁹ Olga Belova, "Chernyy Tsvet v kartine mira slavyanskikh narodov", Rossiyskaya akademiya nauk, Slavyanovedeniye, sy: 6 (2009): 39-40.

²⁰ Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, sy:169 (1989): 130-131.

²¹ Karlıgaş Kadaşeva, "Kazak Medeniyetinde Semboller", Nevruz ve Renkler, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı:116, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi, sy:7 (1996): 96.

²² Fatih Ünal, "Kazak Türklerinde Defin Merasimi ve Aş Verme Geleneği", Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi, Bahar, Sayı: 45, 2008, s.109

²³ Kemzel: pamuk astarlı Kırgız paltosu Yıldız Kocasavaş, "Manas devrinden beyan: Kırgızlarda cenaze merasimi", Türk Dil Kurumu, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Güz, sy:4 (1997): 142.

²⁴ Kocasavaş, "Manas devrinden beyan: Kırgızlarda cenaze merasimi", 142

²⁵ Çulpan Zariyova Çetin, "Tatar Türklerinde Cenaze Merasimleri", Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, sy:1 (2008): 163.

²⁶ <http://great.az/interesnoye/9373-pohoronnye-obryady-azerbaydzhancev.html>, (03.12.2018).

Özcan

Anadolu’da ise matem rengi siyahtır. Çok nadir olarak siyah yerine beyaz da giyildiği görülür.²⁷ Siyah başörtüsü Sakarya, Kastamonu, Kayseri, Amasya, Elazığ, Çorum, Iğdır’da matem göstergesi olarak kullanılmaktadır. Hatay’ın Altınözü İlçesi Tokaçlı Köyü’nde yasta siyah giymek zorunludur. İnsanlar, siyah renk elbisesi yoksa alır, alacak durumu yoksa herhangi bir elbisesini siyaha boyar.²⁸ Kars’ın Yemençayır köyünde kadınlar, ölüm sonrası 52.güne kadar giysilerini ters giyip, siyah başörtüsü bağlar.²⁹

Slavlarda yas belirtisi beyaz renkli kıyafetlerdir.³⁰ Ölünün yakınları siyah kıyafetler giymez, üzerinde herhangi bir süsü olmayan sıradan beyaz bir gömlek ya da sarafan³¹ giyer ve beyaz baş örtüsü takar.³² Ancak Avrupa’nın etkisiyle 19.yüzyılın sonu 20.yüzyılın başında siyah rengin matem göstergesi olarak bazı bölgelerde iyice yerleştiği görülmektedir. Polesiye’de³³ kadınlar siyah başörtüsü takar. Diğer kıyafetler siyah renk olamaz ancak koyu renk olmalıdır ve bu kıyafetlerde kesinlikle kırmızı renk bulunmamalıdır. Bulgaristan’ın çoğu bölgesinde kadınlar siyah kıyafetler giyer, siyah başörtüsü takar. Polonya’nın bazı bölgelerinde başörtüleri önce siyah, siyah-sarı ya da kül rengi olur, yas sonunda ise maviye dönüşür. Slovakya’da kadınlar bir sene boyunca siyah kıyafetler giyer, erkekler ise kollarında siyah bir bant taşır. Makedonya’da kadınlar siyah elbiseler giyer, beyaz başörtüsü takar ve matem kıyafetlerini yıkamazlar.³⁴

Rus çar ailelerinin cenaze törenlerinde ve matem göstergesi olarak siyah rengin yaygın bir şekilde kullanıldığı görülür. Anuchin’in belirttiğine göre çar oğlu Aleksey Alekseyeviç’in cenazesinde babası çar Aleksey Mihayloviç, üzüntüsü belli eden, asil bir kıyafet; törende bulunan diğer insanlar ise siyah kıyafetler giymiştir. Ölmeden önce münzevi bir hayat benimseyen knez III.Vasilij’in cenazesinde kendisine siyah kıyafetler giydirilmiş, gömülmeden önce vücudunun bulunduğu yatağın örtüsü de yine

²⁷ Sedat Veyis Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, sy: 218 (1971): 83.

²⁸ Erol Eroğlu, “Prizren Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)”, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2008, 277.

²⁹ Sedat Veyis Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, sy: 218 (1971): 83.

³⁰ Tolstaya C.M., “Traur”, Slavyanskiye drevnosti 5, Rossiyskaya akademiya nauk, İnstitut slavyanovedeniya, Moskva: Mejdunarodniye otnosheniye, 2012, 314.

³¹ Genellikle kolsuz elbise şeklinde, kadınların giydiği yerel bir kıyafet <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/506264> , (14.10.2018).

³² Maslova G.S., “Narodnaya odejda v vostochnoslavvianskih traditsionnih obichayah i obryadah XIX – nachala XX v.”, Moskva: Nauka, 1984, 96.

³³ Ukrayna, Belarus ve Rusya arasında bulunan ve Avrupa’nın en büyüklerinden biri olan bataklık bölge. <https://www.turkcebilgi.com/polesiye> , (04.12.2018).

³⁴ Tolstaya C.M., “Traur”, Slavyanskiye drevnosti 5, Rossiyskaya akademiya nauk, İnstitut slavyanovedeniya, Moskva: Mejdunarodniye otnosheniye, 2012, 314.

siyahtır.³⁵ Çar Aleksey Mihayloviç'in cenazesinde oğlu Fyodor Alekseyeviç siyah bir şapka takmış ve elinde siyah bir asa taşımıştır.³⁶ I. Pyotr'ın ölümünden sonra eşi I.Yekaterina, ölü gömülene kadar herkesin siyah giymesini; yüksek mevki sahiplerine ise evlerindeki iki odayı siyahla kaplamalarını emretmiştir. Cenaze arabası, üzerlerine siyah örtü örtülmüş sekiz at tarafından çekilmiştir.³⁷ I.Pyotr'ın kızı Yelizaveta Petrovna, cenaze töreni ve matem konusunda annesi ile aynı fikirde olmamış, soylu ve bürokratlara yakınları ölmesi durumunda cenaze arabası ve evlerini siyahla kaplamayı yasak etmiştir. Ancak, Alman geleneklerine bağlı yeğeni III. Pyotr, imparator olduktan sonra siyah rengin matem sırasında maksimum düzeyde kullanılmasını emretmiştir.³⁸

Mezar kelimesinin insanda kasvet hissi uyandıran olumsuz havasından uzaklaşabilmek için olsa gerek Anadolu'da bu kelime yerine 'kara toprak' ifadesi kullanılmaktadır. Hz.Adem'in topraktan yaratıldığı ve öldükten sonra yine toprağa gömülüp, toprak olacağımız düşünüldüğünde 'kara toprak' tanımlamasındaki 'toprağın' çok yerinde bir kullanım olduğu, 'kara' nın ise ölümü çağrıştırması nedeniyle tercih edildiği kanaatindeyim. 'Kara toprak' ifadesi Türk halk ozanı Aşık Veysel'in 'Kara toprak' adlı şiirinde de kullanılmıştır. Şiirin geneline bakıldığında 'benim sadık yârim kara topraktır' ifadesi sıkça geçmektedir ve bu ifadeden Aşık Veysel'in dost ve sevgili konusunda umduğunu bulamadığı, hiçbir vefa ve fayda görmediği dost ya da sevgili aramaktan sonunda vazgeçtiği, ona sadık olan tek dostun her türlü ihtiyacını sadakatle karşılayan toprak olduğu anlaşılır. Kahverengi olan toprak kavramını 'kara' olarak nitelemesinin sebebi ise görme yetisini kaybetmesiyle yakından ilişkilidir.³⁹

Öldükten sonra günahların ağırlığına göre gidilecek yerlerden biri olan cehennem de sanılanın aksine kırmızı değil, siyah renktir. Büyük hadis alimi Tirmizi'nin Ebu Hureyre'den naklettiği 'Cehennem 8, 2594' nolu hadisinde cehennem, "Cehennem ateşi bin yıl yakıldı. Öyle ki kıpkırmızı oldu. Sonra bin yıl daha yakıldı, öyle ki beyazlaştı. Sonra bin yıl daha yakıldı. Şimdi o siyah ve karanlıktır."⁴⁰ şeklinde rivayet edilmiştir. Kuran'ın Vakıa suresinin 43. ayetinde cehenneme düşen insanlar için "‘Ve kapkara dumandan bir gölge içindedirler'⁴¹" ifadesi kullanılmıştır. Aziz Efraim ise cehennemi, 'Buradaki ateş ne kadar güçlü olursa olsun alevin yanı sıra bir

³⁵ Logunova, O.M, "Pechalniye ritualı imperatorskoy Rossii", Moskva: Tsentrpoligraf, 2011, 30.

³⁶ Logunova, Pechalniye ritualı imperatorskoy Rossii, 39

³⁷ <http://petro-barocco.ru/archives/579> ,(20.07. 2018).

³⁸ <https://prazdnik.prichod.ru/orthodoxy-everywhere/30897/> (20.07. 2018).

³⁹ İbrahim Gümüş, "Aşık Veysel'in 'Kara Toprak' Şiirine Ontolojik Bir Yaklaşım", Halk Kültüründe Toprak Uluslararası Sempozyumu, 13-15 Ekim 2017, Sivas, 6.

⁴⁰ <http://hadisci.com/tirmizi-hadisleri-sayfa-104> Erişim: 21 Temmuz 2018.

⁴¹ http://www.kuranmeali.org/56/vakia_suresi/43.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx (Gültekin Onan meali) (21.07. 2018).

Özcan

ışık; oradaki ‘cehennemdeki’ ateş ise ışık ile birlikte korkunç bir duman ve gece saçır⁴², olarak ifade etmiştir.

Siyah renk çocuk sahibi olmanın çok önemli sayıldığı eski Türk toplumunda çocuk sahibi olamamaktan kaynaklanan bahtsızlığı ve aşağılanmayı, köle ya da cariyeye olmanın yarattığı statü farkını da simgeler. Dede Korkut hikâyeleri Dirse Han oğlu Boğaç Han destanında Bayındır Han, kendisine misafir olarak gelen Dirse Han’ın çocuğu olmaması sebebiyle eşiyle birlikte kara otağa alınmasını, altlarına kara keçe serilmesini ve yemeleri için kara koyun yahnisi verilmesini emreder.⁴³ Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılan Divanü Lugat-it-Türk adlı eserde gerdek gecesi gelinle birlikte gönderilen hizmetçi kadın; köle ve cariyeler için ‘karabaş’ deyişinin kullanıldığı görülmektedir.⁴⁴ Eski Türklerin çadırları genellikle beyaz olurken, ancak köle ve cariyeler kara çadırlarda yaşardı.⁴⁵

Dede Korkut hikâyelerindeki siyah renge değinmişken, Köroğlu ve Alıp Manaş destanlarındaki siyah rengin kullanımından da bahsetmek gerekir. Kırbaşoğlu’nun (2000:108) belirttiği üzere Köroğlu destanında Köroğlu bir gün kağıtlara:

“Her kim ak giyim giyip gelse ses çıkarmam, kara giyim giyeni öldürürüm. giyenlere ak pilavlar koyarım, kara giyenlerle çok kavga ederim!” diye yazar.⁴⁶ ‘Kara giyim’ ifadesi halkın kaderine boyun eğişi ve kaybetmeyi kabullenmesini, ‘ak giyim’ ifadesi ise bu kaderin değişebileceği, halkın istediği hayata kavuşabileceğini simgeler.⁴⁷

Alıp Manaş destanında ise ‘kara’ sözcüğü kara dağ, kara orman ve kara tepe gibi kötü olayların yaşandığı yerler için kullanılmıştır.⁴⁸ Ayrıca onlarca yiğidi öldüren Ak-Kağan’a sinirlenen Alıp Manaş için söylenen

⁴² <https://azbyka.ru/otechnik/prochee/sokrovishnitsa-duhovnoj-mudrosti/2> (22. 07. 2018).

⁴³ Muharrem Ergin, “Dede Korkut Kitabı”, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, sy.169 (1989): 78.

⁴⁴ Kaşgarlı Mahmud “Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi 3.Cilt”, çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, sy.523 (1985): 222.

Kaşgarlı Mahmud “Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi 1.Cilt”, çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, sy.521 (1985): 150.

⁴⁵ <https://turkctarih.com/turk-cadirlari/> (13.09. 2018).

⁴⁶ Ebru Şenocak, “Köroğlu Destanı’nda Simgesel Değerler”, 21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları, Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 9, 17-18 Ekim 2009, Bolu, 621.

⁴⁷ Şenocak, “Köroğlu Destanı’nda Simgesel Değerler”, 621.

⁴⁸ Ahmet Akkaya, “Alıp Manaş Destanında Renkler”, Tarih Okulu Dergisi, Yıl:6, s.XV, (2013): 534.

‘kara gözünü kan bürümüş’⁴⁹ ifadesi ile ‘kara göz’, bir güzellik unsuru olmaktan çıkarak olumsuz bir anlam kazanmıştır.⁵⁰

Siyah renk 14. ve 17.yüzyıllar arasında Rus devletinde yaşamış ‘çernosոşny’ olarak adlandırılan köylüler için kullanılırdı. Bu köylüler müşterek topraklara sahip, devlet yükümlülüklerini yerine getiren, özel sahiplere değil feodal devlete bağımlı özgür köylülerdi.⁵¹ Eski Türk devletlerinde devletin başında bulunanlar ve diğer üst düzey yöneticilerin hakim rengi beyazdı. Bu yüzden eski Türkçe’de ‘ak kemik’ deyimi beyler, ‘kara kemik’ deyimi ise halk anlamına gelirdi.⁵²

Türk mitolojisi, efsane ve destanlarda siyah renk, zorba, hilekar, kanunsuz kişiler için kullanılırdı. Devlet ve milletin başına zorbalık veya hile yoluyla geçmiş ve ‘gayri meşru’, kanun ve töre tanımayan kimselere ‘Kara Han’ denirdi. Oğuz destanı içinde töreyi çiğneyen veya İslamiyete karşı gelen Oğuz Han’ın babası da, Kara Han ünvanı ile anılırdı.⁵³

Siyah renk Slavlarda bazı yasaklarda ve düğün törenlerinde kullanılır. Kız çocuklarının ve genç kızların siyah iplik eğirmesine izin verilmez (Bulgaristan, Istranca dağları). Bebek olan eve siyah renkli kapkacak sokulmaz. Çarşamba, cuma ve bayram günlerinde ya da adet döneminde bir kadınla ilişkiye girildiğinde ‘kara (sakat) çocuklar’ doğacağına inanılır (Rusya).⁵⁴ Tekrar evlenen bir dul ve evlenmeden önce kızılığını kaybeden bir gelin siyah gelinlikle evlenir (Rusya). Yetim bir kızın saç örgüsüne düğün günü siyah kurdele bağlanır (Rusya).⁵⁵

Siyah renk nazar inancı olarak da yorumlanabilir. Rusya’da insanların çoğunluğunun renkli gözlü olması, siyah gözlü insanların ise azınlıkta kalması sebebiyle siyah gözlü insanların nazarının değdiğiğine inanılır. Bunun tam tersi durum ise ülkemiz için geçerlidir. Ülkemizde insanların genellikle siyah ve kahverengi gözlü olması, renkli gözlü insan sayısının daha az olması sebebiyle renkli gözlü insanların nazarının değdiğiğine inanılır. Nazar değmesinden korunmak veya kurtulmak amacıyla

⁴⁹ Metin Ergun, ‘‘Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı Alıp Manaş’’, Konya: Günay Ofset Matbaacılık, 1997, 98.

⁵⁰ Ahmet Akkaya, ‘‘Alıp Manaş Destanında Renkler’’, Tarih Okulu Dergisi, Yıl:6, s.XV, (2013): 536.

⁵¹ <https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/122/019.htm>,(14.10. 2018).

<https://dic.academic.ru/dic.nsf/es/63926> , (14.10. 2018).

⁵² Reşat Genç, ‘‘Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil’’, Ankara: T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını:362, Türk Kültüründen Görüntüler Dizisi:83, 2009, 10.

⁵³ Bahaeddin Ögel, ‘‘Türk Kültür Tarihinde Giriş Cilt VI.’’, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları / 638, Kültür Eserleri Dizisi / 46, 1991, 381-382.

⁵⁴ Olga Belova. ‘‘Cherniy tsvet’’, Slavyanskiye drevnosti 5, Rossiyskaya akademiya nauk, Institut slavyanovedeniya, Etnolingvisticheskiy Slovar pod obshey redaktsiyey N.İ.Tolstogo, Moskva: Mejdunarodniye otnosheniye, 2012, 514.

⁵⁵ Belova, ‘‘Cherniy tsvet’’, 515.

Özcan

bazı yöntemler uygulanır. Kırgızlarda⁵⁶ ve Kazaklarda⁵⁷ ve Çelik'in belirttiği üzere (1995:195) Ege bölgesinde özellikle Kütahya ve çevresinde⁵⁸ çocuğa nazar değmemesi için yüzüne kara (is) sürülür. Türkmenlerde gelini nazardan korumak için arabasına deve tüyünden yapılmış siyah ve beyaz renkte ip bağlanır.⁵⁹ Azerbaycan'da ise gür ve uzun saçlara sahip bir kızın saçlarına beyaz noktaları olan siyah ya da lacivert renkte bir boncuk takılır.⁶⁰ Makedonya'nın Ohri kentinde gelinin alınına ya da yüzüne nokta şeklinde kara sürülür.⁶¹ Diyarbakır'da siyah susam ateşte kavrulur, kokusu nazar değmiş kişiye koklatılır ve evin içinde dolaştırılır.⁶²

Siyah renk her zaman negatif ve kötü çağrışımlar yapmaz. Siyah, aynı zamanda cesaret, kahramanlık ve gücün de simgesidir. Kara Koyunlu hükümdarı Kara Mehmed Bey, Osmanlıların atası Kara Osman Bey'in⁶³ ve Manas destanındaki Niskara, Karaberk, Karacoy gibi kahramanların isimlerinde geçen siyah renk, yiğit, cesur, gözüpek ve korkusuz oldukları anlamını taşır. Büyük ve bağımsız devlet liderlerinin makam araçları gücü temsil etmesi açısından siyahtır. Türk hükümdarlarının tahta çıkma töreninde üzerinde oturacakları seccade ya da halı da siyah renktir.⁶⁴

Siyah rengi Oğuz Han'ın doğumunda da görmekteyiz. Doğunca konuşmaya başlayan⁶⁵, kendi adını kendi veren⁶⁶ Oğuz Han, gök mavisi bir yüze, ateş kızılı bir ağza, al rengi gözlere, kapkara saç ve kaşlara sahip olarak dünyaya gelmiştir.⁶⁷ Başları köpek, vücutları insan şeklinde ve

⁵⁶ Orhan Çeltikçi ve Shurubu Kayhan, "Türkiye ve Kırgızistan Coğrafyasında Halk İnanç ve Uygulamalarının Karşılaştırılması", Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl:1, sy.2 (2016): 71.

⁵⁷ M.Ali Yılmaz, "Kazaklarda Batıl İnanışlar", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, sy.3 (2008): 420.

⁵⁸ Ahmet Gökbel, "Anadolu'da Yaşayan Halk İnanışlarından Çaput Bağlama ve Nazar", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy.1 (1996): 183.

⁵⁹ Durmuş Tatlıoğlu, "Türkmen İnanışları (Halk İnançları)", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:4, sy.1 (2000): 155.

⁶⁰ K.T.Karakaşlı ve Ye.N.Babayan, "Ob Azerbaycanskih golovnih uborah (Po materialam Karabahskoy istoriko-etnografiçeskoj zoni), IRS Naslediye, No:1 (91), 2018, 31.

⁶¹ Belova O.V. "Cherniy tsvet", Slavyanskiye drevnosti 5, Rossiyskaya akademiya nauk, İnstitut slavyanovedeniya, Etnolingvisticheskiy Slovar pod obshey redaktsiyey N.İ.Tolstogo, Moskva: Mejdunarodniye otnosheniye, 2012, 516.

⁶² Nilgün Çıblak, "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanç ve Bunlara Bağlı Uygulamalar", Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR), sy.15 (2004): 121.

⁶³ Mustafa Kafalı, "Türk Kültüründe Renkler", Nevruz ve Renkler, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı:116, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi, sy.7 (1996): 52.

⁶⁴ Salim Küçük, "Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı", Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi, Yaz, sy.54 (2010): 200.

⁶⁵ Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi 2.Cilt, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi – sy.102a3 (2010): 10.

⁶⁶ Ögel, Türk Mitolojisi 2.Cilt, 13

⁶⁷ Ögel, Türk Mitolojisi 2.Cilt, 6

derileri siyah olan, okun ve mızrağın batmadığı, kuzeyde yaşayan, Oğuz Han'ın savaşıp yenildiği İt-Barak adlı kavim, Oğuz Destanı içinde geçen siyah renkle ilgili başka bir örnektir.⁶⁸

Büyüklüğü, yüceliği ve korkuyu ifade etmek için de siyah renk kullanılmıştır. Kara dağlar özü, ruhu, sağlam görünüşü ile gökleri delen doruğa sahip dağları; kara orman ise sık, karanlık, insana korku veren, içinde her türlü kötü ruhun yaşadığı ormanı ifade eder.⁶⁹

Kara renk, Türklerde binlerce yıldan beri kuzeyi sembolize eden bir renktir. Çeşitli kavimler ile kültürler kuzeyin 'karanlıklar ülkesi' olduğu görüşü üzerinde hem fikirdir. Bundan dolayı Türkler, kuzeyle ilgili olan her şeyi 'kara' olarak nitelemişlerdir.⁷⁰ Hun imparatoru Mete'nin Çin imparatorunu kuşattığı sırada Hun atlı birliğindeki siyah atların kuzeyde yer aldığı görülür.⁷¹ Osmanlı döneminde Bogdan'ın kuzeyi 'Kara Bogdan' olarak nitelendirilmiştir.⁷² 'Kara deniz' Türkiye'nin kuzeyindeki denizi⁷³; 'kara yel' ise kuzeyden esen, soğuk rüzgarları belirtir.⁷⁴ 'Kara kış' ise zorlu, çetin, şiddetli kış anlamında kullanılır.⁷⁵

Siyah rengin eski Türk devletlerinin sancak ve bayraklarında, hükümdarlık alametlerinden biri olan çetlerde (saltanat şemsiyesi) ve bazı giysilerde kullanıldığı görülür. Dokuz Oğuzların bayrağı siyah renkti. Abbâsî halifeleri, kendilerini halife olarak tanıyan İslam devletlerinin reislerine siyah bayrak gönderirlerdi. Abbâsîler'e bağlılıklarını göstermek amacıyla Büyük Selçuklularda ilk Selçuklu reislerinin siyah alamet taşıdıkları ve çeşitli bayrak ve sancakların siyah renkte olduğu bilinmektedir. Benzer amaçla Anadolu Selçuklularında da siyah rengin kullanıldığı görülür. Hârizmşahlarda imparatorluğun resmi bayrağı siyahtı. Gaznelilerde çeşitli hakimiyet alametlerinin siyah olması, Mahmud ile oğulları Muhammed ve Mes'ud'un saltanatları sırasında siyah renkte bayrak kullanmaları bu rengin hanedana mahsus bir renk olduğunu göstermektedir.

---

⁶⁸ Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi 1.Cilt, Ankara: Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları, No:1, 1971, 81-82.

⁶⁹ Bahaeddin Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş Cilt VI., Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları / 638, Kültür Eserleri Dizisi / 46, 1991, 442-443.

⁷⁰ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş Cilt VI, 431

⁷¹ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş Cilt VI, 177

⁷² Mustafa Kafalı, "Türk Kültüründe Renkler", Nevruz ve Renkler, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı:116, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi, sy. 7 (1996): 50.

⁷³ Kafalı "Türk Kültüründe Renkler", 49

⁷⁴ Cevad Hey'et, "Türk Kültüründe Renkler", Nevruz ve Renkler, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı:116, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi, sy. 7 (1996): 57.

⁷⁵ Reşat Genç, "Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil", Ankara: T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını:362, Türk Kültüründen Görüntüler Dizisi:83, 2009, 47.

Özcan

II. Mahmud Hz. Peygamber'in ukab adlı siyah bayrağının rengini taklit ederek, kendisi tarafından kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusu için üzerinde kelime-i şehadet veya fetih ayetleri bulunan siyah bayraklar yaptırmıştı. Hârizmşahlarda devletin resmi renginin siyah olduğunu gösteren siyah çetrler kullanılırdı.⁷⁶ Gaznelilerde başlangıçta lal renkli çetrler kullanılırken, Mahmud-ı Gaznevi'den itibaren siyah renk çetir tercih edilmiştir. Anadolu Selçuklularında Selçuklu çetiri siyah olup, II. Gıyaseddin Keyhusrev zamanında bu renk mavi renge çevrilmiştir.⁷⁷

Bazı Abbasi halifeleri tahta çıkışlarında ya da biat merasimlerinde siyah tülbent ile sarılı bir başlık giyerlerdi.⁷⁸ Anadolu Selçuklu devletinde gayri müslimleri müslümanlardan ayırmak amacıyla giyecekleri kıyafetler hususunda bazı fermanlar çıkarılmıştı. Rebûlevvel 976 (Ağustos 1568) tarihli İstanbul kadısına gönderilen bir fermanla Yahudi ve Hristiyan kadınların ayakkabılarının siyah ve yassı ve içinin astarsız olması gerektiği belirtilmişti. Başka bir fermanla ise Hristiyanların siyah şapka giyip tülbent sarınmaması, bu uygulamadan İstanbul kadısı ve yeniçeri ağasının sorumlu olduğu belirtilmekteydi.⁷⁹ Dede Korkut'ta geçen ve Hristiyanlar için kullanılan 'kara donlu kâfir' deyişi din ayrılığı yüzünden onları küçümsemek ve kötülemek için söylenmişti.⁸⁰ Hz. Muhammed Mekke'nin fethedileceği gün siyah bir sarık giymişti. Savaşan askerler ise tanınmamak ve düşmana korku vermek amacıyla yüzlerini siyaha boyamışlardı.⁸¹

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Azerbaycan'ın geleneksel kıyafetlerinde siyah rengin yer aldığı görülür. Kırgızlar genellikle kırmızı, yeşil, mor ve mavi renkli, kadifeden yapılan, yaşlıların genellikle siyah renk tercih ettiği 'tof' adlı küçük ve yuvarlak bir şapka takar. Siyah kuzu veya tilki derisinden yapılan uzun kulaklı ve yüksek şapkalar kışın çok kullanılır. Siyah ve mor yelekler Kırgız kadınlarının önemli bir aksesuarıdır.⁸²

Türkmen erkekleri genellikle kırmızı, beyaz ve siyah çizgili ipek kumaştan yapılan kaftan giyer. Siyah, beyaz ve kahverengi kuzu yününden yapılan 'telpek' adlı tüylü şapkalar erkekliğin simgesi olarak kabul edilir. Beyaz şapkaları genellikle gençler, siyah ve kahverengi şapkaları ise yaşlı erkekler takar. Kırmızı, Türkmen kadınlarının

⁷⁶ <https://islamansiklopedisi.org.tr/bayrak> Orhan F. Köprülü, (30.11.2018).

⁷⁷ <https://islamansiklopedisi.org.tr/cetr> Aydın Taneri, (30.11.2018).

⁷⁸ <https://islamansiklopedisi.org.tr/kiyafet> Nebi Bozkurt, (30.11.2018).

⁷⁹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/kiyafet> Mehmet İpşirli, (30.11.2018).

⁸⁰ Bahaeddin Ögel, Türk Kültür Tarihinde Giriş Cilt VI., Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları / 638, Kültür Eserleri Dizisi / 46, 1991, 433.

⁸¹ Hüseyin, Akyüz, "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Renklerin Dili", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy.41 (2014): 382.

⁸² <http://turkish.cri.cn/281/2008/01/17/1@86780.htm>, (04.02.018).

giysilerindeki hakim renktir. Kırmızının yanı sıra siyah, beyaz ve sarı renk de kullanılır.⁸³

Kazaklarda gündelik veya özel günlerde giyilen ‘beldemşe’ adlı giyside, orta yaşlı kadınlar canlı renkleri, yaşlı kadınlar ise siyah rengi tercih eder.⁸⁴ Bunun dışında kadınların giyim tarzı medeni durumuna göre değişir ve renk açısından çeşitlilik göstermektedir.⁸⁵

Azerbaycan’da 18.yüzyılda kızlar ve gelinler sarı ve kırmızı, yaşlı kadınlar ise siyah renkli gömlek giyerdi. Erkeklerde o dönemde beyaz renkli sarık yaygınken; şah, vezir ya da din adamları yeşil renkli, Yahudiler sarı renkli, Ermeniler siyah ya da mavi sarık giyerdi.⁸⁶

Anadolu’da ise Bitlis’te erkekler başlarına genelde siyah, mor ve beyaz renkli⁸⁷, kadınlar ise sarı veya siyah renkli⁸⁸ puşu bağlar. Kuşak siyah, sarı ve kahverengi olmak üzere üç ayrı renkte iplikle dokunmuş kumaştan yapılır.⁸⁹ Çoraplar üzerindeki siyah renk keder ve üzüntüyü ifade eder.⁹⁰

Rize’de erkekler derinden yapılmış siyah renkli çizmeler giyer.⁹¹ Başlık genellikle siyah renk⁹², yelekler siyah ya da haki renktir.⁹³ Kadınlar siyah renkli şifon eşarp ya da yemeni bağlar.⁹⁴ Bej, kahverengi, kırmızı ve siyah yemeni ayakkabı giyer⁹⁵, siyah önlük takar.⁹⁶

Mardin’de genç kadınlar kırmızı ve beyaz yemeni, yaşlı kadınlar ise kahverengi ve siyah yemeni bağlar.⁹⁷ Erkekler çok fazla puşu kullanmasa da rengi, siyah veya kırmızı-beyaz olur.⁹⁸ Dizlerden 3-4 cm.

⁸³ <https://www.turktoyu.com/deneme-5> ,(10.12.2018).

⁸⁴ Pınar Gözlüberk Özlü ve Sayara Yergeshova, ‘‘Kazak Geleneksel Kadın Giysilerinin Çağdaş Kadın Giysi Tasarımlarında Kullanılması’’, Akademik Sanat; Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, Cilt 1, sy.1 (2016): 89.

⁸⁵ <http://turkish.cri.cn/862/2009/03/18/1s111686.htm> , (10.12.2018).

⁸⁶ Rasim Əfəndiyev ‘‘Azərbaycanın maddi mədəniyyət nümunələri (Geyimlər)’’, Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Azərənəşr, 1960, 8-13.

⁸⁷ Fikri Salman, ‘‘Bitlis Geleneksel Giysileri’’, Sanat Dergisi, sy.5 (2004): 43

⁸⁸ Salman, ‘‘Bitlis Geleneksel Giysileri’’, 47

⁸⁹ Salman, ‘‘Bitlis Geleneksel Giysileri’’, 45

⁹⁰ Salman, ‘‘Bitlis Geleneksel Giysileri’’, 46

⁹¹ Fikri Salman, ‘‘Günümüzde Rize ve Civarında Görülen Geleneksel Giysiler’’, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, sy.19 (2007): 180.

⁹² Salman, ‘‘Günümüzde Rize ve Civarında Görülen Geleneksel Giysiler’’, 180

⁹³ Salman, ‘‘Günümüzde Rize ve Civarında Görülen Geleneksel Giysiler’’, 181

⁹⁴ Salman, ‘‘Günümüzde Rize ve Civarında Görülen Geleneksel Giysiler’’, 185

⁹⁵ Salman, ‘‘Günümüzde Rize ve Civarında Görülen Geleneksel Giysiler’’, 184

⁹⁶ Salman, ‘‘Günümüzde Rize ve Civarında Görülen Geleneksel Giysiler’’, 187

⁹⁷ Fikri Salman, ‘‘Mardin Geleneksel Giysilerinin Özellikleri’’, Sanat Dergisi, sy.11 (2007): 48

⁹⁸ Salman, ‘‘Mardin Geleneksel Giysilerinin Özellikleri’’, 48

Özcan

aşağıya sarkan uzun boylu entari görünümündeki bir giysi olan kırasın üzerine siyah işlemeli yelek giyilir.⁹⁹

Maneviyatla ilgili kıyafetlerde de siyah rengin belli bir yer kapladığı görülür. Semazenler, dönerek yaptıkları ayine başlamadan önce üzerlerindeki kabri simgeleyen siyah hırkayı çıkarırlar. Siyah hırkayı çıkarmak yeniden doğuşun, ilahi aleme yönelişin ifadesidir. Dünyevi bir gösterişten uzak olmak, ruhani bir huzura ermek, kendi önceliklerini ve gereksinimlerini bir kenara bırakarak Tanrı'ya kulluk etmek, dünyaya ya da kendine değil, Tanrı'ya ait olduğunu göstermek amacıyla papazlar siyah renkli kıyafetler giyer. İslamiyette kadınların neden siyah örtü ile örtündükleri konusuna ise Nebe Suresinin 10.ayetinde yer alan 'Ve geceyi her şeyi örten bir örtü yaptık'¹⁰⁰ ifadesi açıklık getirebilir.¹⁰¹

Maneviyat dışında siyah renkli kıyafetler asaleti ve resmiyeti simgeler. Bu yüzden resmi davetlerde sıkça kullanılır. Güçlü ve ciddi görünmek isteyen, özgüveni yüksek ve azimli insanlar tarafından tercih edilir. Aynı zamanda siyah renkli kıyafetler fazla kiloları gizler, daha zayıf ve narin görünmeyi sağlar. Ancak bu rengi seven insanlar diğer insanlar üzerinde soğuk ve ulaşılmaz oldukları izlenimini de oluşturabilir.

Osmanlı dönemindeki cinsel yaşamla ilgili her konuda bilgiler veren 'Bahname' de güzel bir kadında olması gereken özellikler sıralanırken saç, kaş, kirpikleri ve gözlerinin kara olması gerektiği belirtilmiştir.¹⁰² Bu bilgi göz önüne alındığında siyah rengin Osmanlı'da güzelliği tamamlayıcı bir unsur olduğu söylenebilir. Kara kaşlı, kara gözlü kadınlar çok sevilen ancak kavuşulamayan ya da bir sebepten dolayı kendisinden ayrı düşülen, özlenen kadınlar olarak türkülerimize de konu olmuştur. Örneğin 'Tanrıdan diledim' adlı Elazığ yöresine ait olan türküde seven kişinin Tanrı'dan tek dileğinin sevdiğini bir daha görmek, kara kaşlarının ve kara gözlerinin dünya malından bile değerli olduğu dile getirilmiştir. Benzer bir duruma 'Nedendir be kara gözlüm nedendir / Şu geceki benim uyumadığım / Çetin derler ayrılığın dardını / Ayrılık dardına doyamadığım' dizelerinin yer aldığı Türk halk şairi Karacaoğlan'ın 'Kara gözlüm' adlı şiirinde de rastlamak mümkündür.

Siyah renk İslamiyet'te kutsal sayılan bazı objeleri de simgeler. Kabe örtüsü siyahtır. Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail tarafından inşa edilen Kabe'nin duvarında bulunan, cennetten indirildiği rivayet olunan ve Müslümanlarca kutsal sayılan Hacer'ül Esved taşı siyahtır. Tirmizi'nin Hacc

⁹⁹ Salman, "Mardin Geleneksel Giysilerinin Özellikleri", 48

¹⁰⁰ http://www.kuranmeali.org/78/nebe_suresi/10.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx (Abdülbaki Gölpınarlı meali), (10.12.2018).

¹⁰¹ Necmettin Şahinler, "Siyah ve Yeşil Kur'an'da Renk Sembolizmi, İstanbul: İnsan Yayınları, 2010, 40.

¹⁰² <http://www.haber7.com/yasam/haber/99438-7-asirlik-guzel-avrat-tarifi>, (11.10.2018).

40, (877) nolu hadisinde bu taşın cennetten indirildiği vakit süten beyaz olduğu ancak insanların günahlarının taşı kararttığı buyrulmuştur.¹⁰³ Ancak taşın adının Arapça'daki anlamının (Hacer: taş; Esved: siyah¹⁰⁴) siyah taş olması nedeniyle hadiste verilen bilginin tam olarak doğru olduğu tartışılabilir.

---

¹⁰³ <http://hadisci.com/tirmizi-hadisleri-sayfa-093>, (10.12.2018).

¹⁰⁴ Arapça'dan Türkçe'ye çeviriye dair bu bilgi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim Tercümanlık Arapça Bölüm Başkanı Dr. Öğretim Üyesi Nuh Savaş'tan edinilmiştir.

Sonuç

Çalışmada siyah rengin Slav ve Türk kültüründeki yeri, önemi, hangi etki ve anlamlara sahip olduğu hususlar üzerinde karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır. İlk olarak iyilik ve kötülük kavramları ile başlanmış, renk açısından bu kavramların karşılığı olan beyaz ve siyah renklerin Slav ve Türk kültüründeki yansımaları ele alınmıştır. Çalışma sonucunda iyilik ve kötülüğü simgeleyen mitolojik tanrılar, melekler ve şeytanın rengi, ak ve kara büyü gibi hususlarda bahsedilen bu iki rengin aynı özelliklere sahip olduğu görülmüş, bunun dışında, şeytanla ilişkilendirilen ya da uğursuz olarak kabul edilen bazı hayvanlar, matem kıyafetleri ve nazar gibi konularda kısmi benzerlik; cehennem rengi ve halk için kullanılan ifadeler konusunda tam benzerlik; ölüm getireceğine inanılan bazı hayvanlar konusunda ise sıfır benzerlik sağlanmıştır. Ayrıca tedavi amaçlı kullanılan siyah renkli hayvanların ve yasak olarak kabul edilen bazı inançların Türk kültüründe, çocuk sahibi olamamaktan kaynaklanan aşağılanmanın ve zorba, gayri meşru ve kanun tanımayan kimselere verilen 'siyah renkli' unvanların ise Slav kültüründe yer almadığı saptanmıştır. Her toplumun yaşam biçimi, dil, din, gelenek ve görenekler, inanış, maddi ve manevi değerler açısından farklılıklar gösterdiği düşünüldüğünde, siyah rengin her iki kültürde örtüşen ve örtüşmeyen özelliklerinin olması, farklı anlamlar ve çağrışımlar içermesi kaçınılmaz ve doğal olacaktır.

Kaynaklar

AKKAYA, A., ‘‘Alıp Manaş Destanında Renkler’’ *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl: 6, sy. XV (2013): 527-544.

AKSOY N.D., ve PATOĞLU, E.B., ‘‘Eski Türk Mitolojisinde Renklerin Günümüz Anadolu’suna Yansıması: Gaziantep Örneği’’ *Türk Dünyası Araştırmaları* 110, sy. 216 (2015): 199-217.

AKYÜZ, H., (2014). ‘‘Hz. Peygamber’in Hadislerinde Renklerin Dili’’ *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 41 (2014): 373-397.

BELOVA, O.V., ‘‘Cherniy tsvet v kartine mira slavyanskikh narodov’’ *Rossiyskaya akademiya nauk, Slavyanovedeniye*, sy. 6 (2009): 36-41

BELOVA, O.V., ‘‘Cherniy tsvet’’, *Slavyanskije drevnosti 5, Rossiyskaya akademiya nauk, Institut slavyanovedeniya*, Moskva: Mejdunarodniye otnosheniye, (2012): 513-518.

CUMAGULOV, A., ‘‘Zavallı Sevgili Kan Kardeşim’’, çev. Yıldız Kocasavaş, ‘‘Manas devrinden beyan: Kırgızlarda cenaze merasimi’’ *Türk Dil Kurumu, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, sy. 4 (1997): 141-151.

ÇEKİNMEZ, V., ‘‘Farklı Kültürlerde Renklerin Anlamları’’, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, file:///C:/Users/Asd/Downloads/dokculturandcolor02082010%20(9).pdf (10.12.2018).

ÇELTİKÇİ, O., ve KAYHAN, S., ‘‘Türkiye ve Kırgızistan Coğrafyasında Halk İnanç ve Uygulamalarının Karşılaştırılması’’ *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, sy. 2 (2016): 62-84

ÇETİN, ZARİPOVA, Ç., ‘‘Tatar Türklerinde Cenaze Merasimleri’’ *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17, sy. 1 (2008): 155-168

ÇIBLAK, N., ‘‘Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanç ve Bunlara Bağlı Uygulamalar’’, *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, sy. 15 (2004): 103-125.

ÇOBANOĞLU, Ö., ‘‘Türk Halk Kültüründe Şeytan Telakkisi Üzerine Tespitler’’ *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi* 2, sy. 3-4 (2009): 269-282

Özcan

ƏFƏNDİYEV, R., *Azərbaycanın maddi mədəniyyət nümunələri (Geyimlər)*, Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1960.

ERGİN, M., *Dede Korkut Kitabı*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı:169, 1989.

ERGUN, M., *Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı Alıp Manaş*, Konya: Günay Ofset Matbaacılık, 1997.

EROĞLU, E., “Prizren Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)”, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2008.

GENÇ, R., *Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil*, Ankara: T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 362, Türk Kültüründen Görüntüler Dizisi: 83, 2009.

GÖKBEL, A., “Anadolu’da Yaşayan Halk İnanışlarından Çaput Bağlama ve Nazar” *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 1 (1996): 173-186.

GÖNEN, S., “Efsanelerde Kara Renginin Görünümü” *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 17 (2005): 225-236.

GURA, A.V., *Simvolika jivotnih v slavyanskoy narodnoy traditsii*, Moskva: İndrik, 1997.

GÜMÜŞ, İ., “Aşık Veysel’in ‘Kara Toprak’ Şiirine Ontolojik Bir Yaklaşım”, *Halk Kültüründe Toprak Uluslararası Sempozyumu*, 13-15 Ekim 2017, Sivas.

HEY’ET, C., “Türk Kültüründe Renkler”, Nevruz ve Renkler Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı:116, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi, sy. 7 (1996): 55-61.

İNAN, A., *Manas Destanı*, İstanbul: MEB Yayınları: 2127, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 438, Tarih Dizisi: 9, 1992.

İNAN, A., *Makaleler ve İncelemeler I.Cilt*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII.Dizi – sy.51², 1998.

KADAŞEVA, K., “Kazak Medeniyetinde Semboller”, Nevruz ve Renkler, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı: 116, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi, sy.7 (1996): 95-97.

KAFALI, M., “Türk Kültüründe Renkler”, Nevruz ve Renkler, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı: 116, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi, sy.7, (1996): 49-53.

KARAKAŞLI K.T., ve BABAYAN N.YE., “Ob Azerbaycanskih golovnih uborah (Po materialam Karabahskoy istoriko-etnografiçeskoj zoni), *IRS Naslediye*, No: 1 (91), 2018, 28-33.

KARAKURT, D., Türk Mitoloji Ansiklopedisi Açıklamalı – Resimli, Türk Söylence Sözlüğü, E-kitap, 2012, <https://www.academia.edu/people/search?utf8=%E2%9C%93&q=t%C3%B4rk+mitoloji+tanr%C4%B1lar%C4%B1> (10.12.2018).

KAŞGARLI M., *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi 3.Cilt*, çev. Besim Atalay, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 523, 1985.

KAŞGARLI M., *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi 1.Cilt*, çev. Besim Atalay, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 521, 1985.

KRYUÇKOVA, O.YE., *Slavyanskiye Bogi, Duhi, Geroi Bilin. İlyustrirovannaya Entsiklopediya*, Litres, 2014. <https://www.twirpx.com/file/1537192/> (18.07.2018).

KÜÇÜK, S., “Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi*, sy. 54 (2010): 185-210.

LOGUNOVA, M.O., *Pechalniye ritualı imperatorskoy Rossii*, Tsentrpoligraf: Moskva, 2011 <https://www.litres.ru/static/trials/00/64/43/00644365.a4.pdf> (09.10.2018).

MASLOVA, G.S., *Narodnaya odejda v vostochnoslavyanskij traditsionnij obıchayah i obryadah XIX – nachala XX v.*, Nauka: Moskva, 1984.

MAZLUM, Ö., “Rengin Kültürel Çağrışımları”, *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, sy. 31 (2011): 125-137.

ÖGEL, B., *Türk Mitolojisi 1.Cilt*, Ankara: Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları, No:1, 1971.

ÖGEL, B., *Türk Kültür Tarihine Giriş Cilt VI.*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları / 638, Kültür Eserleri Dizisi / 46, 1991.

ÖGEL, B., *Türk Mitolojisi 2.Cilt*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi – Sayı 102a3, 2010.

ÖRNEK, S. V., *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Yayınları, Sayı: 218, 1971.

ÖZLÜ GÖZLÜBERK, P., ve YERGESHOVA, S., “Kazak Geleneksel Kadın Giysilerinin Çağdaş Kadın Giysi Tasarımlarında Kullanılması”, *Akademik Sanat; Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi* 1, sy. 1 (2016): 86-93.

PASTURO, M., *Cherniy: İstoriya tsveta*, Moskva: Novoye Literaturnoye Obozreniye, 2017.

SALMAN, F., “Bitlis Geleneksel Giysileri”, *Sanat Dergisi*, sy. 5 (2004): 41-53.

SALMAN, F., “Günümüzde Rize ve Civarında Görülen Geleneksel Giysiler”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, sy. 19 (2007): 177-202.

SALMAN, F., “Mardin Geleneksel Giysilerinin Özellikleri”, *Sanat Dergisi*, sy. 11 (2007): 45-52.

ŞAHİNLER, N., *Siyah ve Yeşil Kur'an'da Renk Sembolizmi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2010.

ŞENOCAK, E., “Köroğlu Destanı'nda Simgesel Değerler”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 9, 21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 17-18 Ekim 2009, Bolu, 618-634.

TATLILIOĞLU, D., “Türkmen İrımları (Halk İnançları)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4, sy. 1 (2000): 151-166.

TOLSTAYA, S.M., “Traur”, *Slavyanskiye drevnosti* 5, Rossiyskaya akademiya nauk, İstitut slavyanovedeniya, Moskva: Mejdunarodniye otnosheniye, 2012, 312-317.

TOLSTOY, N.İ., “Bely tsvet”, Slavyanskiye drevnosti 1, Rossiyskaya akademiya nauk, İnstitut slavyanovedeniya i Balkanistiki, Moskva: Mejdunarodniye otnosheniye, Moskva, 1995, 151-154.

ÜNAL, F., “Kazak Türklerinde Defin Merasimi ve Aş Verme Geleneği”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi*, Bahar, sy. 45 (2008): 103-130.

YILMAZ, M.A., “Kazaklarda Batıl İnanışlar”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17, sy. 3 (2008): 417-430.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.bibleonline.ru/bible/rus/01/01/> (12.07.2018).

<http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CH%5CU%5CHutsuls.htm> ,(16.10.2018).

<http://great.az/interesnoye/9373-pohoronnye-obryady-azerbaydzhancev.html>, (03.12.2018).

<https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/506264>, (14.10.2018).

<http://petro-barocco.ru/archives/579>, (20.07.2018).

<https://prazdnik.prichod.ru/orthodoxy-everywhere/30897/> ,(20.07. 2018).

<http://hadisci.com/tirmizi-hadisleri-sayfa-104> ,(21.07.2018).

http://www.kuranmeali.org/56/vakia_suresi/43.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx (Gültekin Onan meali) (21.07.2018).

<https://azbyka.ru/otechnik/prochee/sokrovishnitsa-duhovnoj-mudrosti/2> ,(22.07.2018).

<https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/122/019.htm>, (10.12.2018).

<https://dic.academic.ru/dic.nsf/es/63926> ,(14.10.2018).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/bayrak> (30.11.2018).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/cetr> ,(30.11.2018).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/kiyafet> , ,(30.11.2018).

<http://turkish.cri.cn/281/2008/01/17/1@86780.htm> , (04.12.2018).

<https://www.turktoyu.com/deneme-5> ,(04.12.2018).

<http://turkish.cri.cn/862/2009/03/18/1s111686.htm>, (04.12.2018).

http://www.kuranmeali.org/78/nebe_suresi/10.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx (Abdülbaki Gölpınarlı meali) (01.09.2018).

<http://www.haber7.com/yasam/haber/99438-7-asirlik-guzel-avrat-tarifi>,(18.07.2018).

<http://hadisci.com/tirmizi-hadisleri-sayfa-093> (25.07.2018).

<https://www.turkcebilgi.com/polesiye>,(04.12.2018).